

ŞÜPHELİ, DEĞERSİZ ve VAZGEÇİLEN ALACAKLAR

Soner Dündar DEMİRCAN^(*)

1 - GİRİŞ

İşletmeler, mal ve hizmetlerinin satışını peşin ya da kredili olarak gerçekleştirirler. İşletme, satışını peşin olarak yaptığı durumlarda mal ve hizmet bedelini anında elde ederken, kredili satışlarda mal ve hizmetin bedelini ileride tahsil edebilecektir. İşte bu şekilde; bir işletmenin kendi ana faaliyet konusuna giren mal ve hizmetleri, kısa veya uzun bir vade sonunda tahsil etmek üzere diğer bir işletmeye senetsiz veya senetli satışı doğan alacakları işletmenin ticari alacaklarını oluşturacaktır.

Kredili mal ve hizmet satışı işletmelerin iktisadi faaliyetlerinin devamlılığını sağlamak ve genişletmek, sektördeki benzer işletmelerle rekabet edebilmek, üretim veya satışını yaptıkları mallara olan talebi korumak ve arttırmak amacıyla

özellikle ekonominin daralma dönemlerinde başvurdukları önemli bir satış politikasıdır. Ancak kredili satış yönteminin uygulanması alacakların tahsiline yönelik riskleri de beraberinde getirebilmektedir. Bu riskler alacakların zamanında tahsil edilememesi, alacakların bir kısmının tahsil edilememesi veya alacakların hiç tahsil edilememesidir.

Makalemizde, işletmelerin kredili mal ve hizmet satışlarından doğan ticari alacaklarının şüpheli hale gelmesi, tahsil edilememesi ve alaktan vazgeçilmesi durumları mali mevzuat açısından değerlendirilmiş ve özellik arz eden bazı hususlar üzerinde durulmuştur.

2- ŞÜPHELİ ALACAKLAR

Gelir vergisi açısından vergiyi doğuran olay gelirin elde edilmesidir. Gelir Vergisi Kanunu ticari ve zirai kazançlarda gelirin elde edilmesinde "tahakkuk" esasını kabul etmektedir. Tahakkuk esas, gelirin elde edilmiş olması için hukuken o

^(*) Vergi Denetmen Yardımcısı

gelire alacaklı olmayı yeterli saymaktadır. Yani kısaca gelirin elde edilmesi için tahsil edilmiş olması gerekmemektedir. Şu halde işletme bünyesinde satılan mal ve hizmet bedellerinin tahsil edilmeden alacak yazılması bir elde etmedir ve matraha dahil edilecek bir gelir unsurudur.

Makalemizin giriş kısmında kısaca değinildiği üzere vadeli satışları tercih eden işletmeler mal ve hizmet satışına ilişkin ticari alacaklarını çeşitli sebeplerle tahsil edememe riskini taşımaktadır. Bu risklerin gerçekleşmesi sonucunda tahsil edilemeyen fakat alacak olarak yazılmış bedellerin yukarıda anlatıldığı üzere matraha dahil bir unsur olması haksız vergilendirmeyi beraberinde getirecektir. Bunu göz önünde bulunduran kanun koyucu gelirin elde edilmesinde tahakkuk esasının benimsendiği kazanç türlerinde mükellefler aleyhine oluşabilecek bu durumları ortadan kaldırmak için Vergi Usul Kanunu'nda şüpheli ticari alacakları, değersiz alacakları ve vazgeçilen alacakları düzenlemiştir.

Öncelikle şüpheli alacaklara ilişkin açıklamalara yer verilecek olup değersiz ve vazgeçilen alacaklara makalemizin ilerleyen bölümlerinde değinilecektir.

2.1- Şüpheli Alacakların

Mevzuatımızdaki Yeri

Şüpheli alacaklar 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nun değerlendirme kitabının, alacak ve sermayede amortisman başlığı altındaki 323' üncü maddesinde düzenlenmiştir. Bahsi geçen Şüpheli Alacaklar başlıklı 323'üncü madde aşağıdaki gibidir.

"Ticari veya zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla;

1. Dava veya icra safhasında bulunan alacaklar;
2. Yapılan protestoya veya yazı ile bir defa-

dan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar;

şüpheli alacak sayılır.

Yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.

Bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğu karşılık hesabında gösterilir. Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktara inhisar eder.

Şüpheli alacakların sonradan tahsil edilen miktarları tahsil edildikleri dönemde kar-zarar hesabına intikal eder."

Vergi Usul Kanunu'nda yapılan bu düzenleme ile ticari ve zirai kazanç sahiplerine madde hükmünde belirtilen şartların sağlanması halinde şüpheli hale gelen alacaklarına karşılık ayırma imkanı sağlanmıştır. Bu şekilde mal ve hizmet satışından doğan ancak vadesi geçmiş olduğu halde tahsil edilememiş ve tahsili şüpheli hale gelmiş alacaklarına karşılık ayırmak suretiyle şüpheli alacakların vergi matrahı dışında tutulması mümkün hale getirilmiş ve mükellefler aleyhine oluşacak bir vergisel haksızlığın önüne geçilmiştir.

2.2- Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı

Ayrılabilmenin Şartları

a) Alacak Ticari ve Zirai Kazancın Elde

Edilmesi ve İdame Ettirilmesi İle İlgili Olmalı

Alacağın şüpheli alacak sayılabilmesi için yasa da ilk şart olarak ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olması gerektiği belirtilmiştir. Daha açık bir ifadeyle ana faaliyet konusu olan mal veya hizmet satışından kaynaklanan bir alacak olmalıdır. Yasanın değişmeden önceki şeklinde bu ibareye

yer verilmemiş olması uygulamada mükelleflerin defter kayıtlarına intikal ettirdikleri özel alacaklarına karşılık ayırmak suretiyle vergi matrahlarını azaltmaları sonucunu doğurmuştur. Ancak yasa- da 2365 sayılı kanunun 55.maddesiyle yapılan değişiklik ile 323. madde metnine “ Ticari ve Zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla” ibaresi eklenmiş ve gerekçesinde şu ifadelere yer verilmiştir.

“Karşılık ayrılmak suretiyle, zarara intikal ettirilecek alacağın ticari ve zirai faaliyetin elde edilmesi veya idamesi ile ilgili olması, diğer bir ifade ile alacağın daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş bulunması gerekmektedir. Buna rağmen, özel alacaklarını tahsil edemeyen bazı tacirlerin bunları ticari defterlerine ithal edip, sonradan karşılık ayırmak suretiyle matrahlarını düşürdükleri görülmektedir. Bu konudaki vergi kaybını ve ihtilafları önlemek için, karşılık ayrılacak alacağın ticari veya zirai kazancın elde edilmesi veya idamesi ile ilgili olması şartının madde metninde açık şekilde belirtilmesi uygun görülmüştür.”

Yasanın gerekçesinden de anlaşılacağı üzere işletme faaliyetleri dışında doğmuş ve dolayısıyla hasılatlara intikal etmemiş (örneğin ticari işletmeden üçüncü kişilere tamamen özel nedenlerle verilen krediler ve hatır senetlerinden kaynaklanan alacak) bir alacağın tahsili şüpheli hale gelmiş olsa bile karşılık ayrılması mümkün değildir.

b) Bilanço Esasına Göre Defter

Tutulmuş Olmalı

Kanundaki düzenlemede açıkça belirtilmemiş olsa da 323. madde metninde yer alan “Yukarıda yazılı şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.” ibaresinden şüpheli ticari alacak karşılığı ayırma imkanının sadece bilanço usulünde defter tutan mükelleflere tanındığı anlaşılmaktadır.

Çünkü şüpheli alacaklar, ileride değinileceği üzere değersiz alacaklar gibi doğrudan gider yazılamazlar. Karşılık hesabına alınıp tahsili imkansız hale geldiğinde giderleştirilecektir. İşletme hesabı esasında karşılık ayırmak mümkün değildir. Zira bu usulde gelir ve gider tarafı bulunmadır. Aktif ve pasif tarafı olmadığı gibi karşılık hesabı da yoktur. Mükellefler alacaklarının envanterini yapamamaktadır. Dolayısı ile sonraki dönemde tahsilat yapıp yapılmadığını izlemek mümkün değildir.

Sonuç olarak işletme hesabı esasına göre defter tutanlar, basit usulde vergilendirilenler şüpheli alacak karşılığı ayıramazlar.

c) Dava Veya İcra Safhasında Bulunan Bir Alacak Olmalı

Madde metninde dava ve icra safhasında bulunan alacakların şüpheli alacak sayılacağı hüküm altına alınmıştır. Burada öncelikle alacağın dava ve icra safhasında bulunmasının ne anlama geldiğini belirtmek gerekir. Dava dilekçesinin mahkemeye ve icra takip dilekçesinin de icra dairesine verilmesi alacağın dava ve icra safhasında bulunduğunu göstermektedir. Ancak burada önemli olan husus bunların sadece şekil şartları olduğu ve bu şartların yerine getirilmesinin alacağın şüpheli alacak sayılması için tek başına yeterli olmadığıdır. Bununla birlikte hem icra takibinin hem de davanın ciddi bir şekilde takip edilmesi gerekmektedir. Aksi takdirde sadece karşılık ayrılıp zarar yazmak için işlemler başlatılmış ve o aşamada bırakılmışsa, ayrılan karşılıklar zarar yazılamayacaktır. Zira Danıştay Üçüncü Dairesi’ de 10.06.1987 tarih ve 1986/2768 esas numaralı kararında “ icra takibinin ciddi olarak yapılması dolayısıyla, icra dosyası takipten düşen alacağın, şüpheli alacak olarak kabul edilemeyeceğini” belirtmiştir.

d) Yapılan Protestoya Veya Yazı İle Bir Defadan Fazla İstenilmesine Rağmen Borçlu Tarafından Ödenmemiş Bulunan, Dava Ve İcra Takibine Değmeyecek Derecede Küçük Bir Alacak Olmalı

Vergi Usul Kanunu madde 323' de alacağın dava ve icra safhasında olması dışında, dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacaklar için protesto yapılmış olması veya yazıyla birden fazla istenmiş olması ve buna rağmen tahsil edilememiş olması halinde karşılık ayrılabilceği hüküm altına alınmıştır.

Burada önemli olan husus dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacakların tutar itibarıyla ne kadar olacağının belirlenmesidir. Bu konuda 284 nolu Vergi Usul Kanunu Tebliğinde; "Yapılan protestoya veya yazı ile bir defadan fazla istenilmesine rağmen borçlu tarafından ödenmemiş bulunan dava ve icra takibine değmeyecek derecede küçük alacakların belirlenmesinde her bir kişi veya kurum itibarıyla alacağın takibi için yapılması gereken avukatlık ücreti, noter ve posta masrafı, yargı harcı gibi giderlerin toplamının dikkate alınması gerekmektedir." denilerek konuya bir açıklık getirilmiştir.

Ayrıca bir başka hususta alacaklar için protesto yapılmış olması veya yazıyla bir defadan fazla istenilmesi gerektiğidir. Senetsiz alacaklar için protesto çekilmesi mümkün olmadığından protesto çekilebilmesi için alacağın senede bağlı bir alacak olması gerekmektedir. Ancak yapılan protesto noter huzurunda yapılmalıdır. Yazı ile bir defadan fazla istenilmesinde de yazının taahhütlü mektupla gönderilmesi veya yine noterce yerine getirilmesi gerekmektedir. Protestonun ve

yazının noter aracılığıyla yapılması ve yazının taahhütlü olarak gönderilmesindeki amaç bunların gerçekten yapıldığına dair ispat aracı olmalarıdır. Ancak sadece bunların yapılması alacağın şüpheli alacak sayılabilmesi için yeterli olmayıp bunların borçlu tarafından alınmış olması gerekmektedir.

e) Alacak Bir Teminata Bağlanmış Olmamalı

Bir alacağın şüpheli sayılabilmesi için teminata bağlanmamış olması gerekmektedir. Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesinde de bu husus "Teminatlı alacaklarda bu karşılık teminattan geri kalan miktara inhisar eder." denilerek açıkça belirtilmiştir. Hükümden anlaşılacağı üzere alacak tutarının teminattan geri kalan kısmı varsa bu kısım için karşılık ayrılabilir. Ancak alacağın ne kadarının teminatlı ne kadarının teminatsız olduğu tespit edilemiyorsa tamamının teminatlı sayılacağı ve karşılık ayrılmayacağı Danıştay kararlarında belirtilmektedir.

Burada teminattan kastedilen 6183 sayılı AA-TUHK'nun 10'uncu maddesinde belirtilen teminatır.¹ Anılan Kanun'un 10'uncu maddesine göre;

1. Para,
2. Bankalar ve özel finans kurumları tarafından verilen süresiz teminat mektupları,
3. Hazine Müsteşarlığınca ihraç edilen Devlet iç borçlanma senetleri veya bu senetler yerine düzenlenen belgeler (Nominal bedele faiz dahil edilerek ihraç edilmiş ise bu işlemlerde anapara-ya tekabül eden satış değerleri esas alınır.),
4. Hükümetçe belli edilecek Milli esham ve

¹ Vergi Sorunları Dergisi Ekim 2008 Yıl 31 Sayı 241 IŞIK Ekrem, Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Tahsil Edilemeyen Alacaklar İçin Şüpheli Alacak Karşılığı Ayrılması.

tahvilat “Bu esham ve tahvilat, teminatın kabul edilmesine en yakın borsa cetvelleri üzerinden % 15 noksaniyle değerlendirilir.”,

5. İlgililer veya ilgililer lehine üçüncü şahıslar tarafından gösterilen ve alacaklı amme idaresince haciz varakasına müsteniden haczedilen menkul ve gayrimenkul mallar.

Teminat olarak kabul edilmektedir.

Kefaletle bağlı alacaklar da şüpheli alacak uygulaması bakımından teminatlı alacak olarak kabul edildiğinden karşılık ayrılmaz. Ancak, aynı teminattan farklı olarak, kefaletle bağlı alacaklarda, kefil hakkında yapılan tatbikatın da semeresiz kalması kaydıyla bu alacaklar için karşılık ayrılabilir.²

f) Şüpheli Alacak Karşılığının Alacağın Şüpheli Hale Geldiği Dönemde Ayrılması

Vergi Usul Kanunu’nun 323’üncü maddesinde kurumların şüpheli hale gelen alacakları için karşılık ayırmaları gerektiği yönünde bir zorunluluk bulunmamaktadır. Dolayısıyla, bu konuda mükelleflere seçimlik hak tanınmış olmaktadır. Ancak bu seçimlik hakkın mükellefin şüpheli hale gelen alacağı için karşılık ayıracağı yılı seçme hakkı olduğu anlamına gelip gelmediği konusunda farklı görüşler bulunmaktadır.

Bu konuda Danıştay’ın alacağın şüpheli hale geldiği dönemden sonraki dönemlerde de karşılık ayrılmasının mümkün olduğu yönünde kararları vardır. Örneğin Danıştay 4. Dairesi, 02.05.1991 tarih, 1988/4658 esas no ve 1991/1627 sayılı kararında; “Şüpheli hale gelen alacak için şartların tamam olduğu dönemin de-

ğerleme gününde karşılık ayrılmamış olması, sonraki dönemde şartların devamı halinde karşılık ayrılmasına engel değildir. Anılan Kanun maddesinde alacağın şüpheli hale geldiği tarihte karşılık ayrılmasını zorunlu kılan bir hüküm yer almamıştır. Önemli olan alacağın maddede gösterilen niteliklere sahip olup olmadığı hususudur. Dönemin değişmesiyle alacağın şüpheli olma niteliğini kaybettiği kabul edilmeyeceği gibi, alacağın şüpheli hale geldiği dönemin geçirilmesi halinde, yeni değerlendirme günlerinde de tasarruf değerini muhafaza edecek olan alacak için karşılık ayırma imkanının ortadan kalkacağının kabulü, kanunda öngörülmeleyen bir nedenle kanunla tanınan bir hakkın da bertaraf edilmesi anlamına gelecektir. Kayıtlarda alacak olarak görülen meblağın icra takibine konu edildiği de kuşkusuz bulunduğuna göre, şüpheli hale geldiği dönemde karşılık ayrılmamış olması nedeniyle, müteakip dönemin değerlendirme gününün tasarruf değerine göre şüpheli alacak olarak kabul edilmemesinde isabet görülemez.” şeklinde karşılık ayrılacağı yönünde karar vermiştir.

Ancak Gelir İdaresinin bu konudaki görüşü şüpheli alacak karşılığının alacağın şüpheli hale geldiği dönemde ayrılması gerektiği yönündedir. Bu görüşün temelinde yatan sebep şüpheli alacak müessesesinin Vergi Usul Kanunu’nda alacaklarda amortisman başlığı altında düzenlenmiş bulunmasıdır. Bu nedenle özel bir hüküm bulunmadığı takdirde alacaklar için ayrılacak amortisman için de genel hükümlerin geçerli olduğu öne sürülmektedir. Vergi Usul Kanunu’nun 320’nci maddesinde “Her yılın amortismanı an-

² Vergi Sorunları Dergisi Ekim 2008 Yıl 31 Sayı 241 IŞIK Ekrem, Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Tahsil Edilemeyen Alacaklar İçin Şüpheli Alacak Karşılığı Ayrılması.

cak o yıla ait değerlemede nazara alınabilir. Amortismanın herhangi bir yıl yapılmamasından veya ilk uygulanan nispetten düşük bir hadle yapılmasından dolayı amortisman süresi uzatılmaz.” hükmü yer almaktadır. Bu hükümden yola çıkarak, bir yıl ayrılmayan amortismanın ertesi yıl ayrılarak gider yazılmasının mümkün olmadığı gibi alacağın şüpheli hale geldiği yılda ayrılmayan şüpheli alacak karşılıklarının da daha sonraki yıllarda ayrılmasının mümkün olmadığı iddia edilmektedir.³ Ayrıca muhasebedeki dö-nemsellik kavramı gereği ve vergi matrahını doğ-rudan etkileyen bir konuda mükellefe bu şekilde bir ihtiyarilik tanınmaması gerektiği noktalarından hareketle karşılığın, alacağın şüpheli hale geldiği dönemde ayrılması gerekmektedir.

g) Şüpheli Alacak Karşılığının Bilançoda Gösterilmesi

Şüpheli hale gelen alacak için karşılık ayrıldığında bu karşılık bilançonun pasifinde gösterilmelidir. Bu, kanun metninde de “şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir.” denilerek kanuni bir zorunluluk haline getirilmiştir. Ayrıca 323. maddenin devamında “Bu karşılığın hangi alacaklara ait olduğu karşılık hesabında gösterilir.” hükmü yer almaktadır. Hükümden de anlaşılacağı üzere hangi karşılığın hangi alacağa ait olduğunun bilançoda ayrıntılı bir şekilde gösterilmesi gerekmektedir. Toplu şekilde karşılık ayrılması mümkün bulunmamaktadır. Böyle bir uygulama aynı zamanda muhasebenin tam açıklama kavramına ters düşecektir. Bu nedenle toplu olarak ay-

rılan karşılıkların gider yazılması doğru olmayacaktır.

Vergi Usul Kanunu’nun düzenlemeyi bu şekilde yapmasındaki amaç; tahsili şüpheli hale gelen bir alacak, değersiz alacak niteliğinde olmadığından, hala kısmen de olsa tahsil edilebilme imkanı bulunmaktadır. Bu nedenle şüpheli alacaklar için ileride tahsilat yapılması durumunda yapılan bu tahsilatların izlenebilmesi için bilanço-da karşılıkların hangi alacağa istinaden ayrıldığı-nın gösterilmesi gerekmektedir.

h) Şüpheli Alacak Karşılığı, Alacağın Değerleme Gününün Tasarruf Değeri Üzerinden Ayrılmalıdır

Şüpheli alacakların doğrudan gider yazılması mümkün bulunmamaktadır. Vergi Usul Kanunu’nun şüpheli alacakları düzenleyen 323. maddesinde belirtildiği gibi şüpheli alacaklar için değerlendirme gününün tasarruf değerine göre pasifte karşılık ayrılabilir. Öncelikle şüpheli alacağa karşılık ayrılabilmesi için alacağın değerlendirme gününde şüpheli alacak niteliğinde olması gerekmektedir. Değerleme gününde bu nitelikte olan bir alacağın tasarruf değerine göre karşılık ayrılabilir.

Tasarruf değeri, Vergi Usul Kanunun 264. maddesinde, bir iktisadi kıymetin değerlendirme gününde sahibi için arz ettiği gerçek değer olarak tanımlanmıştır. Buna göre şüpheli hale gelen alacağın ne kadarının tahsil edilebilme olanağının yüksek olduğu göz önünde bulundurularak bir tasarruf değeri saptanması ve kayıtlı değer ile tasarruf değeri arasındaki fark kadar karşılık ayrılması gerekmektedir.⁴

³ http://www.vergidegundem.com/Makale.aspx?publication_paper_id=1615&page_id=3

⁴ Kazım YILMAZ, VUK, GVK, KVK VE KDVK Açısından Değerleme

2.3- Şüpheli Alacak Karşılığında Özellik Arz Eden Durumlar

a) Verilen Avanslara Karşılık Ayrılamaz

Avans; belli veya belirsiz bir iktisadi kıymeti veya hizmeti belli bir zamanda belli kişiden almak veya kişiye satmak amacıyla alım-satım bedeline mahsuben alıcı tarafından verilen satıcı tarafından da alınan ön ödeme niteliğinde bir bedeldir. Sipariş avansı; vasıfları ve miktarı önceden belirlenmiş bir iktisadi kıymet teslimine veya hizmet ifasına ilişkin avanslardır. Verilen avans olarak muhasebe kayıtlarına kaydedilen ödemeler, ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmalıdır. Aksi takdirde avans olarak değil alacak olarak cari hesaba kaydedilir.

Ancak her ne kadar verilen avanslar ticari kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olsa da karşılığında kasadan veya bankadan nakit olarak ödeme yapılarak muhasebeleştirilmektedir. Yani avans verilmesi durumunda hasılat kayıtlarına intikal eden bir tutar oluşmamaktadır. Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesinde değişiklik yapan 2365 sayılı Kanunu'nun 55. Maddesinin gerekçesinde "Karşılık ayrılmak suretiyle, zarara intikal ettirilecek alacağın ticari ve zirai faaliyetin elde edilmesi veya idamesi ile ilgili olması, diğer bir ifade ile alacağın daha önce hasılat hesaplarına intikal ettirilmiş bulunması gerekmektedir." denilmektedir. Gerekçeden de anlaşılacağı gibi hasılat hesaplarına intikal etmemiş bir alacak için karşılık ayrılması mümkün bulunmadığından verilen avanslar için şüpheli alacak karşılığı ayrılamaz.

b) Tahsil Edilemeyen Katma Değer Vergisi

Geçmişte bu konu ile ilgili olarak karşıt görüşler bulunmaktaydı. Ancak Maliye Bakanlığı yayınlamış olduğu tebliğ ile tartışmalara bir açıklık getirmiş ve tahsil edilemeyen katma değer vergisine şüpheli alacak karşılığı ayrılıp ayrılmayacağı

hususunda uygulama birliği sağlamıştır. Bahsi geçen 334 numaralı Vergi Usul Kanunu Genel Tebliğinde aşağıdaki açıklamalar yapılmıştır.

"Bakanlığımıza yansıyan olaylardan, kredili mal veya hizmet satışları üzerinden hesaplanan katma değer vergisinin tahsilinin şüpheli hale geldiği durumda karşılık ayrılıp ayrılmayacağı hususunda tereddüde düşüldüğü görülmüştür.

Vergi Usul Kanununun 323 üncü maddesinde bir alacağın şüpheli alacak olarak değerlendirilmesinde aranılan şartlar gösterilmiştir.

Katma değer vergisi, ekonomik faaliyetlerin doğal bir sonucu olarak ortaya çıkan ve işletmenin alışları sırasında ödediği, işletme alacaklarının bir unsurunu teşkil eden ve doğrudan doğruya mal (veya hizmet) tesliminden (veya ifasından) kaynaklanan bir alacaktır.

Bu itibarla, katma değer vergisinden kaynaklanan alacak için şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi; yukarıdaki madde hükmünde yer alan şartların mevcut olması, alacağın ilgili dönemin kayıtlarına girmesi ve katma değer vergisi beyannamelerinde beyan edilmesi halinde mümkün olacaktır."

Yayınlanan bu tebliğ ile madde metnindeki şartların sağlanması ve katma değer vergisinin katma değer vergisi beyannamelerinde beyan edilmesi halinde alacağa şüpheli alacak karşılığı ayrılması mümkün olacaktır.

c) Konkordato Talep Edilen Alacakların Durumu

Konkordato borçlunun alacaklılarla bir tür anlaşmasıdır. Buradaki amaç hem borçlunun iflasını önlemek hem de alacaklarının tahsili riskli hale gelebilecek olan alacaklıların alacağını kısmen de olsa güvence altına almaktır. Konkordato müessesesinde alacaklılar alacaklarının bir

kısından vazgeçmektedir. Bu durumda alacak alacaklı için şüpheli alacak niteliği değil Vergi Usul Kanunu'nun 322. maddesinde hüküm altına alınan değersiz alacak haline dönüşmekte iken borçlu için de aynı kanunun 324. maddesinde düzenlenen vazgeçilen bir alacak olmaktadır. Bu nedenle ayrıntılarına vazgeçilen alacaklar başlığı altında değinilecektir.

d) Aciz Vesikasına Bağlanan Alacaklar

2004 sayılı İcra ve İflas Kanununun 105'nci maddesinde "Alacaklı alacağının tamamını alamamışsa kalan miktar için kendisine bir aciz vesikası verilir. İcra daireleri tarafından borçlunun borcunu ödeme imkanına sahip bulunmadığına ilişkin olarak alacaklıya verilmekte olan aciz vesikası, borç ikrarını içeren bir belge olup zamanışımına da tabi değildir. Bu itibarla, bir alacağın aciz belgesine bağlanmış olması, alacağın gelecekte tahsil edilme imkanını ortadan kaldıran bir nedeni oluşturmamaktadır.

Buna göre, alacaklıya icra dairesi tarafından verilen aciz vesikasına konu alacak değersiz alacak hükmünde olmayıp, bu alacağın takipli alacak olması nedeniyle şüpheli alacak olarak kabulü ve bu alacak için pasifte karşılık ayrılması diğer şartlarında bulunması halinde mümkündür.

e) Haciz İşlemi Uygulanan Alacaklar

Borçlunun borcunu vadesinde ödememesi üzerine mallarına haciz konulması, alacağın teminata bağlandığı anlamına gelmekte olup haciz işlemi uygulanan alacaklar için karşılık ayrılmamaktadır.

Danıştay Vergi Dava Daireleri Kurulu da Tarih 12.04.2002 tarih ve 2002/35 esas nolu, 2002/186 nolu kararında; "alacağın, icra aşama-

sında borçlunun mallarına haciz konulmak suretiyle teminata bağlandığı anlaşılmaktadır." demek suretiyle haciz işlemi uygulanan alacaklar için karşılık ayrılmayacağını belirtmiştir.

Ancak haczin alacağın tamamını karşılamaması durumunda geri kalan kısım için karşılık ayrılabilir olacaktır.

f) Dövizli Alacaklar ve Yurtdışındaki Kişi ve Kurumlardan Olan Alacaklar İçin Şüpheli Alacak Uygulaması

Mevcut yasal düzenlemede tahsili şüpheli hale gelmiş alacaklara yönelik olarak karşılık ayrılmasında yurt içi veya yurt dışı alacak için herhangi bir ayırım yapılmamıştır. Aynı şekilde alacağın Türk Lirası veya yabancı para cinsinden olması hususunda da herhangi bir ayırma yer verilmemiştir. Dolayısıyla, döviz cinsinden olan alacaklar ve yurtdışından olan alacaklar da gerekli koşulları taşımaları halinde karşılık uygulamasına konu edilebilecektir.

Ancak yurt dışındaki kişi ve kurumlardan olan alacaklar için, ilgili ülkede dava veya icra takibi yapılmadan Türkiye'de icraya başvurarak karşılık ayrılması mümkün değildir. Bununla birlikte, yurt dışından olan alacakların şüpheli hale geldiğinin ispatlanabilmesi amacıyla yurt dışından yurda getirilmesi gereken alacaklara ilişkin hükümleri düzenleyen Türk Parası Kıymetini Koruma Hakkındaki 32 Sayılı Karara ilişkin 91-32/5 Sayılı Tebliğin 22 inci maddesinde ihtilaf nedeniyle dava açılmış olması mücbir sebep olarak kabul edilmiş ancak bu hususun ispatı için;

-Yurt dışından temin edilecek belgelerin dış temsilciliklerimizce onaylanması veya,

-Lahey Devletler Özel Hukuku Konferansı çerçevesinde hazırlanan Yabancı Resmi Belgele-

rin Tasdik Mecburiyetinin Kaldırılması Sözleşmesi hükümlerine göre onaylanmış olması şartı getirilmiştir.⁵

Dövizli alacaklarda fatura tarihindeki döviz kurları üzerinden hasılat ve alacak kaydı yapılmaktadır. Alacağın tahsil edildiği tarihte oluşan kur farkı da gelir olarak kayıtlara alınmaktadır. Dövizli alacağın dönem sonunda tahsil edilme-yip gerekli şartlar yerine getirilerek şüpheli alacak karşılığı ayrılması halinde hangi tutar üzerinden şüpheli alacak karşılığı ayrılacağı sorunu ortaya çıkmaktadır. Vergi idaresinin ve Danıştay'ın görüşü "alacağın doğduğu tarihten şüpheli hale geldiği tarihe kadar oluşan kur farklarının da alacağa dahil edilerek toplam tutar üzerinden şüpheli alacak karşılığı ayrılması" şeklindedir.⁶

g) Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Olan Alacaklar

Kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacağa şüpheli alacak karşılığı ayrılıp ayrılamayacağına yönelik zıt görüşler mevcuttur. Ayrılmayacağını söyleyenlerin temel çıkış noktası kamu kurum ve kuruluşlardan olan alacağın tahsil edilememesi gibi bir durumun mümkün olmayacağıdır. Alacak gecikmeli de olsa ileriki bir tarihte mutlaka tahsil edilecektir. Sadece alacağın tahsilinin gecikmiş olması da bu alacağın tahsilinin tehlikeye düştüğünden söz etmek için yeterli değildir. Maliye Bakanlığı da vermiş olduğu bir muktezada aynı görüşü paylaşmıştır. Yani bu görüşü savunanlar kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacakların bir nevi teminatlı alacak olduğunu ileri sürmektedirler.

Ancak Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Ko-

misyonu 1962 tarihli ve 116 sıra sayılı kararında kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacaklar için karşılık ayrılabilceği belirtilmiştir. Anılan kararın gerekçesinde, kamudan olan alacakların teminatlı alacak olarak kabul edilmesinin mümkün olmadığı, özel hukuki hükümlerine göre doğan ve şüpheli alacak karşılığına konu olabilecek olan bir alacağın, kamu idareleriyle veya diğer mükelleflerle ilgili olup olmadığını araştırmaya gerek olmadığı, borçlunun ödeme bakımından iyi niyet sahibi olup olmamasının, mali imkan ve itibarının bulunup bulunmamasının önemli olmadığı hususlarına yer verilmiştir.

Karşılık ayrılabilceğini savunanların üzerinde durduğu bir hususta Vergi Usul Kanunu'nun 323 üncü maddesinde kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacaklar için karşılık ayrılmayacağı yönünde bir hüküm bulunmamasıdır. Bu nedenle kanunda öngörülen diğer şartlar sağlandığı takdirde kamu kurum ve kuruluşlarından olan alacaklar için karşılık ayrılmasında bir aykırılık olmadığını ileri sürmektedirler.

h) Holding ve Bağlı Kuruluşlar Arasındaki Alacaklar

Holding şirketlerinin gayesi esas itibariyle başka işletmelere iştirak etmekten ibarettir. Bu gaye doğrultusunda iştirak edilen işletmelerin üretim ve tedarik, pazarlama araştırma ve geliştirme, yatırım kararları alma, finans tedariki ve finansal yapılarının güçlendirilmesine katkıda bulunacak girişimler yapmak üzere gerekli organizasyonları gerçekleştirmek için kurulan bir sermaye şirketi oldukları Türk Ticaret Kanununda açıkça belirtilmiştir. Bu amaçlar doğrultusunda yapılan işler ve girişimler karşılığında iş başı-

⁵ Ekin KAYIRAN, İşletmelerde Dönem Sonu İşlemleri : Tahsili Şüpheli Hale Gelmiş Alacaklar İçin Karşılık Ayrılması

⁶ Bünyamin ÖZTÜRK, Dönemsonu Envanter ve Değerleme İşlemleri

na veya yıllık anlaşmalar gereği gelir elde etmektedirler. Dolayısıyla holding şirketlerin temel ticari gayeleri iştirakleriyle olan münasebetlerinden oluşmaktadır. Bu ilişkiler ticari olduğuna göre bu işlemler dolayısıyla hak kazanılan alacaklar ticari nitelikte alacaklardır. Bu nedenle holding şirketlerin iştiraki olan şirketlerden olan alacaklarının Vergi Usul Kanunu'nun 323. maddesindeki diğer koşulları da sağlamaları durumunda şüpheli alacak karşılığı ayırılmasında herhangi bir yasal engel yoktur.

i) Adi Ortaklıktan Olan Alacaklar

İki veya daha fazla kişinin emek ve sermayelerini ortak bir amaca erişmek üzere birleştirmeleri durumunda ortaya çıkan ortaklıktır. Adi ortaklık, Borçlar Kanunu'nun 520-541. maddelerinde düzenlenmiştir ve tüzel kişiliği yoktur. Ortaklar üçüncü kişilere karşı giriştikleri taahhüt ve üstlendikleri borçlar nedeniyle zincirleme (müteselsil) olarak sorumludurlar. Adi ortaklığın tüzel kişiliği bulunmadığı için, ortaklar birinci derecede sorumludurlar. Bu nedenle alacaklılar doğrudan doğruya istedikleri ortağa başvurabilirler ve alacaklarının tümünü talep edebilirler. Dolayısıyla, adi ortaklıktan olan alacaklara şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için, ortaklardan her birine ayrı ayrı takibat yapılması ve alacağın tahsil edilememiş olması gerekmektedir.

j) Kollektif Şirketlerden Olan Alacaklar

Kolektif şirket iki veya daha çok gerçek kişi tarafından bir ticari işletmeyi müşterek ticaret ünvanı altında işletmek amacıyla kurulan ve şirket alacaklılarına karşı ortakların tümünün sorumluluğu sınırsız olan tüzel kişiliğe sahip bir ticaret ortaklığıdır. Şirket ortaklarının şirket alacaklarına karşı olan sorumluluğunun sınırsız olması nedeniyle kolektif şirketlerde ortaklar için asgari sermaye şartı getirilmemiştir.

Türk Ticaret Kanunu'nun 178. maddesi hükmünce, kolektif şirket ortakları, şirketin borçlarından ve taahhütlerinden dolayı, kamuya ve üçüncü şahıslara, müteselsilen ve bütün şahsi mal varlıklarıyla ikinci dereceden sorumludurlar. Kollektif şirkette birinci dereceden sorumlu şirket tüzel kişiliğidir. Bu nedenle alacak takibinin öncelikle şirket tüzel kişiliğine karşı yapılması gerekmektedir.

Yine Ticaret Kanunu'nun 179. maddesinde kolektif şirketten takip edilen, ancak alınamayan alacaklar için, şirket sona erse bile, ortaklar adına dava açılabilmesi ve ihtiyati haciz uygulaması yapılabileceği hüküm altına alınmıştır.

Yukarıdaki açıklamalardan da anlaşılacağı gibi, VUK'nun 323.maddesi hükmüne göre kolektif şirketlerden olan alacaklara şüpheli alacak karşılığı ayrılabilmesi için, alacağın öncelikle şirket tüzel kişiliğinden aranılması gerekmektedir. Tahsil edilememiş olması durumunda, kolektif şirketten olan alacak için ikinci dereceden sorumlu olan ortaklara da yasal takip yapılması sonucunda alacak hala tahsil edilememiş ise bu alacaklar için VUK'nun 323.maddesi hükmüne göre karşılık ayrılabilinecektir. Kollektif şirketin kefaleti ile teminat altına alınan alacaklar hakkında da aynı uygulama geçerlidir.

3- DEĞERSİZ ALACAKLAR

Vergi Usul Kanunu'nda değersiz alacaklar düzenlemesinin yapılmasındaki neden yine şüpheli alacaklar da olduğu gibi ticari ve zira-i kazançta gelirin elde edilmesi bakımından tahakkuk esasının benimsenmiş olmasıdır. Bu şekilde vadeli bir mal ve hizmet satışı sonucunda henüz tahsil edilmediği halde gelir kaydedilen alacakların tahsil imkanının kalmadığı bir mahkeme kararıyla veya kanaat verici bir belgeyle ortaya konulduğu takdirde gider yazılmak suretiyle, yazılan gelir hasılatlardan çıkarılmış olur.

3.1- Değersiz Alacakların**Mevzuatımızdaki Yeri**

Değersiz alacaklar 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu'nun değerlendirme kitabının, alacak ve sermayede amortisman başlığı altındaki 322'nci maddesinde düzenlenmiştir. Bahsi geçen Değersiz Alacaklar başlıklı 322'nci madde aşağıdaki gibidir.

“Kazai bir hükme veya kanaat verici bir vesika göre tahsiline artık imkan kalmayan alacaklar değersiz alacaktır.

Değersiz alacaklar, bu mahiyete girdikleri tarihte tasarruf değerlerini kaybederler ve mukayyet kıymetleriyle zarara geçirilerek yok edilirler.

İşletme hesabı esasına göre defter tutan mükelleflerin bu madde hükmüne giren değersiz alacakları, gider kaydedilmek sureti ile yok edilirler.”

Bir alacağın tahsil imkanı ortadan kalkmakla birlikte çeşitli sebeplerle vadesi geçmiş olmasına rağmen tahsil edilememiş ise şüpheli alacak sayılmaktadır. Ancak alacağın tahsiline olanak kalmamışsa artık değersiz alacak niteliği kazanmıştır. Aslında şüpheli alacak bir nevi, alacağın değersiz olmadan önceki aşamasıdır. Değersiz olmuş bir alacak için artık karşılık ayrılmasının bir anlamı kalmamıştır. Bu nedenle madde metninde de belirtildiği üzere mukayyet kıymetleri ile doğrudan zarar veya gider yazılırlar.

3.2- Değersiz Alacak Uygulamasının Şartları**a) Kazai Bir Hüküm veya Kanaat Verici****Bir Belgeyle Tahsil İmkanının Kalmadığı****İspatlanmalıdır**

Kanunda açıklandığı üzere, değersiz alacak, alacağın tahsil olanağının kalmaması durumudur. Tahsili için yasalarda öngörülen tüm başvuru yollarının denenmiş bulunmasına karşın, hukuki başvuru yollarının tıkanması veya borçlu-

nun borç ödemeyecek duruma düşmesi nedeniyle alacağın tahsil edilememesi ve bundan böyle de tahsil edilemeyecek olmasıdır.

Maddede belirtilen “kazai hüküm”den kasıt, alacağın tahsil edilme imkanının tamamen ortadan kalktığını hükme bağlayan bir mahkeme kararının varlığıdır. Yine aynı maddede ifade edilen “kanaat verici bir belge”den söz edebilmek için ise, alaktan açıkça vazgeçildiğini gösteren bir belgenin ya da tahsil imkansızlığını gösteren bir delilin varlığı şarttır. Vergi mevzuatımızda, kanaat verici belgelerin neler olduğu hususunda kesin bir hüküm olmamakla birlikte, gerek Danıştay’a intikal eden ihtilaflar sonucu verilen kararlarda gerekse Gelir İdaremizin uygulamalarından; esinlenerek kanaat verici belgelere aşağıdaki örnekleri verebiliriz;

- Borçlunun gaipliğine ilişkin mahkeme kararı,
- Konkordato ilan edildiği durumda alacaklının borçluyu ibra ettiği tutar,
- Alacağın olmadığını ifade eden mahkeme tutanakları,
- Borçlunun herhangi bir malvarlığı bırakmadan ölümü ve mirasçılarının da mirası red kararı,
- Borçlunun memleketi terk ettiği ve haczi mümkün mal bulunmadığını gösteren belgeler,
- Mahkeme huzurunda sulh suretiyle alacağın bir kısmından vazgeçilmesi.

Buna göre, bir alacağın değersiz alacak olarak kabul edilebilmesi için mutlak surette alacağın tahsil imkansızlığını gösteren bir mahkeme kararına veya resmi bir belgeye dayanması gerekir. Bir alacağın uzun süre tahsil edilememiş olması, sadece bu gerekçe ile değersiz alacak olarak nitelendirilmesi için yeterli değildir.

Ayrıca alacağın tahsil imkanının kalmadığını gösteren kanaat verici belgeler arasında aciz vesikası sayılmamaktadır. Bunun sebebi makalemizin II-3-D bölümünde de belirtildiği üzere aciz

vesikasına bağlanan alacakların değersiz alacak niteliğinde olmaması, takipli alacak olması sebebiyle şüpheli alacak olarak değerlendirilmesi gerektiğidir.

b) Alacak Ticari ve Zirai Kazancın Elde Edilmesi ve Devam Ettirilmesi İle İlgili Olmalıdır

Alacağın değersiz alacak olarak değerlendirilip zarar yazılabilmesi için şüpheli alacaklarda olduğu gibi iş ile ilgisinin bulunması gerekmektedir. Örneğin işletme sahibinin şahsi nitelikteki alacaklarının değersiz hale gelmeleri durumunda bu nitelikteki alacakların gider kaydedilmesi mümkün değildir. Ayrıca alacak ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmalıdır. Bu husus VUK'un 322. maddesinde açıkça belirtilmemiştir. Ancak daha önce de belirtildiği üzere değersiz alacağın bir önceki aşaması şüpheli alacaklardır ve şüpheli alacakları düzenleyen madde metninde 'Ticari ve zirai kazancın elde edilmesi ve idame ettirilmesi ile ilgili olmak şartıyla' ibaresi yer almaktadır. Bunun yanında alacağın gerçek bir faaliyete dayanması gerekir.

Dolayısıyla işletmenin gerçek bir faaliyetine dayanmamış, ticari iş ve işletme ile ilgisi bulunmayan, işletmenin karını etkilememiş, alacakların değersiz hale gelmeleri durumunda gider kaydedilmesi mümkün değildir.

c) Alacak, Bilanço veya İşletme Hesabı Esasında Defter Tutan İşletmelere Ait Olmalıdır⁷

Alacağın değersiz alacak sayılabilmesi için aranılan koşullardan biri de; alacağın bilanço veya işletme hesabı esasında defter tutan iktisadi işletmelere ait olmasıdır.

Madde metninden anlaşılacağı üzere bilanço esasında defter tutan ticari ve zirai kazanç sahipleri değersiz alacaklarını değersiz hale geldiği dönemde mukayyet kıymetleri ile zarar yazacaklardır. Mukayyet kıymeti Vergi Usul Kanunu'nun 265. maddesinde " Bir iktisadi kıymetin muhasebe kayıtlarında gösterilen hesap değeridir." şeklinde tanımlanmıştır. İşletme usulüne göre defter tutan mükellefler ise, değersiz hale gelen alacaklarını gider yazmak suretiyle hasılatlarından düşebilirler.

Ancak işletme hesabı esasına göre defter tutanların kayıtları üzerinden borç ve alacak ilişkilerini belirleyebilme olanağı bulunmadığından alacağın mevcut ticari faaliyetten doğduğunun kanıtlanması durumunda alacağın gider olarak kaydedilmesi mümkündür.⁸

d) Alacak Değersiz Hale Geldiği Dönemde Zarar veya Gider Yazılmalıdır

Değersiz alacak müessesesi Vergi Usul Kanunu'nda alacaklarda amortisman başlığı altında düzenlenmiştir. Bu nedenle özel bir hüküm bulunmadığı takdirde alacaklara ayrılacak amortisman için de amortisman hükümleri geçerlidir. Vergi Usul Kanunu'nun 320'nci maddesinde "Her yılın amortismanı ancak o yıla ait değerlemede nazara alınabilir. Amortismanın herhangi bir yıl yapılmamasından veya ilk uygulanan nis-

⁷ Bünyamin ÖZTÜRK, Dönemsonu Envanter ve Değerleme İşlemleri Maliye ve Hukuk Yayınları, Kasım, 2006

⁸ İSMMMO, Muhasebe Denetimi

petten düşük bir hadle yapılmasından dolayı amortisman süresi uzatılamaz.” hükmü yer almaktadır. Bu hükümden yola çıkarak, alacakların değersiz hale geldikleri dönemde zarar yazılmaları gerekir.

Danıştay 4. Dairesi’nin bu yöndeki, 11.10.1991 tarih, 1989/1829 esas no ve 1991/3076 sayılı kararı da aşağıdaki gibidir:

“Bir alacağın ancak tahsil olanağının kalmadığının kesinleştiği tarihte değersiz alacak olarak zarara kaydedilebilmesi mümkündür”

4- VAZGEÇİLEN ALACAKLAR

Vazgeçilen alacaklar 213 Sayılı Vergi Usul Kanunu’nun değerleme kitabının, alacak ve sermayede amortisman başlığı altındaki 324’ üncü maddesinde düzenlenmiştir. Bahsi geçen Vazgeçilen Alacaklar başlıklı 323’üncü madde aşağıdaki gibidir.

“Konkordato veya sulh yoluyla alınmasından vazgeçilen alacaklar, borçlunun defterlerinde özel bir karşılık hesabına alınır. Bu hesabın muh-teviyatı alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlayarak üç yıl içinde zararla itfa edilmediği takdirde kar hesabına naklolunur.”

Kanuni düzenleme ile bir alacağın vazgeçilen alacak niteliği kazanabilmesi için konkordato veya sulh yoluyla alacaktan vazgeçilmesi gerekmektedir. Her ikisinde de alacaklı ve borçlu arasında rızaya dayalı bir anlaşmaya varılması durumu vardır.

Konkordato; bir borçlunun, kaydedilmiş olan alacaklıların yarısı ve alacakların üçte ikisini aşan bir çoğunluk tarafından imza etmesiyle kabul olan ve onu kabul etmeyen diğer alacaklıları da bağlayan, alacaklıların alacağın belirli bir yüzdesinden vazgeçtiklerini veya alacağın vadesini uzattıklarını, takside bağladıklarını belirleyen bir anlaşmadır. Tanımdan da anlaşılacağı

üzere konkordato miktar veya zaman yönünden yapılabilmektedir. Konkordatının alacağa vazgeçilen alacak niteliği kazandırması için miktar yönünden yapılmış olması gerekmektedir. Miktar yönünden yapılmış konkordato borçlu alacaklılara alacaklarının belli bir kısmından; örneğin % 20’sinden vazgeçmeleri halinde geri kalan kısmı ödeyebileceğini teklif etmektedir. Eğer teklif alacaklılar tarafından kabul görürse borçlu ödeyeceğini taahhüt ettiği kısmı ödeyerek borcun tamamından kurtulacaktır ve konkordato sonucunda vazgeçilen %20 alacak için karşılık ayırabilecektir. Alacaklılar ise vazgeçtikleri %20 alacak için değersiz alacak hükümlerine göre zarar veya gider yazabileceklerdir.

Konkordatının inandırıcılık sağlayacak belge yönünden, oldukça ayrıntılı ve uzun bir hukuki prosedürü bulunmaktadır. Bu yönüyle konkordato halini belgelemekte bir güçlük yaşanmamaktadır. Ancak sulh müessesesi için özel hukukta bir düzenleme mevcut değildir. Sulh anlaşmasının nasıl yapılacağına yönelik 284 sıra nolu Vergi Usul Kanunu Tebliğinde yapılan düzenleme şu şekildedir; “.....alacaklı ve borçlunun her türlü muvazaadan arı olarak sulh olmaları ve bu anlaşmayı noterde düzenlemeleri halinde, bu belge alacağın değersiz hale geldiğine ilişkin kanaat verici belge olarak kabul edilecektir.” Yani sulh anlaşmasının notere tasdik ettirilmesi veya noter huzurunda yapılması gerekmektedir. Bu şartlar yerine getirilmiş olsa da iki kişi arasında tamamen karşılıklı beyan üzerine yapılan bir anlaşma da her hangi bir muvazaa olup olmadığını anlamak için alacaktan neden vazgeçildiği hususunu irdelemek ve buna göre değerlendirmek gerekir.

Hesap Uzmanları Kurulu Danışma Komisyonunda bu konuyla ilgili yapılan görüşmede alınan kararda şu açıklamalara yer verilmiştir;

“Alacaktan vazgeçilmesine dair özel bir bel-

ge düzeni olmayacağına, hesap uzmanlarının yaptıkları incelemelerde bütün belgeler için uyguladıkları ve bu belgelerin sıhhatini ve belgeleme gücünü meydana çıkarıcı inceleme metodlarını alacaktan vazgeçme belgeleri hakkında da aynen uygulayacakları hakkındaki görüş oy birliği ile kabul edilmiştir.”⁹

Sonuç olarak konkordato veya sulh yoluyla vazgeçilen alacaklar alacaklıları için değersiz alacak niteliği kazanırken, borçluları için de vazgeçilen alacak niteliği kazanacaktır. Borçlu vazgeçilen alacak tutarını özel bir karşılık hesabına kaydederek yasal defterlerine intikal ettirecek ve vazgeçilen alacak, alacaktan vazgeçildiği yılın sonundan başlayarak üç yıl içinde zararla itfa edilmediği takdirde kar hesabına nakledilecek.

5- ŞÜPHELİ ALACAKLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

5.1- Şüpheli Ticari Alacaklar

a) Tanımı

128.Şüpheli Ticari Alacaklar hesabı, 1 Sıra No’ lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’nde “Ödeme süresi geçmiş bu nedenle vadesi bir kaç defa uzatılmış veya protesto edilmiş, yazı ile birden fazla istenmiş ya da dava veya icra safhasına aktarılmış senetli ve senetsiz alacakları kapsar.” şeklinde tanımlanmıştır.

b) İşleyişi

128.Şüpheli Ticari Alacaklar hesabının işleyişi 1 Sıra No’ lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’nde “Tahsili şüpheli hale gelmiş olan alacaklar ilgili hesapların alacağı karşılığında bu hesaba borç yazılarak bu durumdaki alacaklar normal alacaklardan çıkarılır. Alacağın tahsili ve-

ya tahsil edilemeyeceğinin kesinleşmesi durumunda bu hesaba alacak kaydedilir.” şeklinde açıklanmıştır

5.2- Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı (-)

a) Tanımı

129.Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı hesabı, 1 Sıra No’ lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’nde “128. Şüpheli Ticari Alacaklar” için ayrılacak karşılıklarla, perakende satış yöntemi kullanarak bilanço gününden önceki iki hesap döneminde vadesinde tahsil edilemeyen alacakların ilgili dönemlerdeki toplam vadeli satışlara oranlarının ortalamasının değerlendirilmesinde vadede tahsil edilemeyen satışlara uygulanması suretiyle bulunacak şüpheli alacaklar için ayrılan karşılıkları kapsar. Teminatlı alacaklarda karşılık teminatı aşan kısım için ayrılır.

Bu hesap amaca uygun olarak bölümlenebilir.” şeklinde tanımlanmıştır.

b) İşleyişi

129.Şüpheli Ticari Alacaklar Karşılığı hesabının işleyişi, 1 Sıra No’ lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği’nde “Hesaplanan karşılık tutarı bu hesaba alacak, “654. Karşılık Giderleri” hesabına borç kaydedilir. Şüpheli alacağın tahsiline bağlı olarak, tahmin olunan zararın kısmen ya da tamamen gerçekleşmemesi halinde, gerçekleşmeyen kısım “644. Konusu Kalmayan Karşılıklar Hesabı” alacağına devredilerek bu hesaba borç kaydedilir. Şüpheli alacağın tahsilinin imkansız olduğu kesinleştiği takdirde bu hesaba borç, ilgili hesaba da alacak kaydedilir. Gerçekleşen zararın ayrılan karşılıklardan fazla olması halinde, ayrılan karşılık kadar bu hesaba borç,

⁹ Bünyamin ÖZTÜRK, Dönemsonu Envanter ve Değerleme İşlemleri Maliye ve Hukuk Yayınları, Kasım, 2006

zarar fazlası ise "681. Önceki Dönem Gider ve Zararları" hesabına borç, tahsil edilemeyen tutar, ilgili alacak hesabına alacak kaydolunur.

Perakende satış yönteminin uygulanması sonucunda bulunan, dönemin karşılık tutarının o tarihteki şüpheli alacaklar karşılığı tutarından az olması durumunda, aradaki fark "644. Konusu Kalmayan Karşılıklar Hesabı"na aktarılmak üzere bu hesaba borç yazılır.

Daha önce alacaklardan düşülen ve bu hesaba borç kaydedilen alacakların tahsili söz konusu olduğu takdirde, oluşlarına göre "671. Önceki Dönem Gelir ve Kârlar" hesabına alınır." şeklinde açıklanmıştır.

5.3- Muhasebe Kayıtları

Örnek Olay 1- Alıcı Sevda Gökmen'den olan 2.000,00TL'si teminatlı 5.000,00'-TL'lik senetsiz ticari alacağın tahsili şüpheli hale geliyor. Dönem sonunda alacak için teminat göz önünde bulundularak karşılık ayrılıyor. Gelecek dönem alacağın tamamı tahsil ediliyor.

- Alacağın şüpheli hale gelmesi

.../.../...		
128. Şüpheli Ticari Alacaklar	5000,00	
120 Alıcılar		5000,00

- Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı Ayrılması

31/12/...		
654. Karşılık Giderleri	3000,00	
129.Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı		3000,00
690. Dönem Karı veya Zararı	3000,00	
654. Karşılık Giderleri		3000,00

- Tahsil İşlemi

.../.../....		
100.Kasa	5000,00	
129. Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı	3000,00	
128. Şüpheli Ticari Alacaklar		5000,00
644. Konusu Kalmayan Karşılıklar	3000,00	

Örnek Olay 2- Alacaklı A firmasının ihtilaflı 8000,00-TL'lik senetsiz alacağının tahsili şüpheli hale geliyor. Firma dönem sonunda şüpheli alacak için 3000,00-TL karşılık ayırıyor. Gelecek dönemde mahkeme alacağı 4500,00-TL olarak belirlemiş ve bu miktar mahkeme ilamına dayanılarak tahsil edilmiştir.

- Alacağın şüpheli hale gelmesi

...	...	...
128. Şüpheli Ticari Alacaklar	8000,00	
120 Alıcılar		8000,00

- Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı Ayrılması

31/12/...		
654. Karşılık Giderleri	3000,00	
129.Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı		3000,00
690. Dönem Karı veya Zararı	3000,00	
654. Karşılık Giderleri		3000,00

- Tahsil İşlemi

...	...	...
100.Kasa	4500,00	
129. Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı	3000,00	
689. Diğer Olağandışı Gider ve Zarar	500,00	
128. Şüpheli Ticari Alacaklar		8000,00

Mahkeme ilamıyla alacağın 3500,00-TL'si değersiz alacak niteliği kazanıyor. Ancak alacağın 3000,00-TL'si bir önceki dönemde karşılık ayırmak suretiyle mahsup edildiğinden sadece kalan 500,00-TL için zarar kaydı yapılıyor.

6- DEĞERSİZ ALACAKLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

İşletmeler, Vergi Usul Kanunu'nun 322'nci maddesinde yer alan şartları taşımaları nedeniyle değersiz hale gelen alacaklarını "689- Diğer Olağandışı Gider ve Zararlar" hesabına aktararak dönem kazancının tespitinde gider olarak dikkate alacaklardır. Söz konusu alacağın senede bağlı olması durumunda karşı hesap "121-Alacak Senetleri", senetsiz olması durumunda ise "120- Alıcılar" hesabı olacaktır.¹⁰

Örnek Olay 1- Bilanço usulüne göre defter tutan B firmasının müşterisi olan Ahmet Demirel'den 4.200,00-TL'lik alacağı bulunmakta iken Ahmet Demirel her hangi bir mal varlığı bırakmadan vefat etmiştir ve mirasçılar da mirası reddetmişlerdir. Bunun sonucunda alacak değersiz hale gelmiştir.

¹⁰ www.vergidegundem.com/files/makale2_subat05.doc

- Alacağın değersiz hale gelmesi

...	...	...
689. Diğer Olağandışı Gider ve Zarar	4200,00	
120 Alıcılar		4200,00

Örnek Olay 2- Önceki dönemde şüpheli ticari alacaklar hesabına alınan 3600,00-TL'lik alacağın tamamına karşılık ayrılmış bulunmaktadır. Mahkeme kararı sonucu alacağın tamamı değersiz hale gelmiştir.

- Daha önce tamamına karşılık ayrılmış şüpheli alacağın değersiz hale gelmesi

...	...	...
129. Şüpheli Ticari Alacak Karşılığı	3600,00	
128. Şüpheli Ticari Alacaklar		3600,00

7- VAZGEÇİLEN ALACAKLARIN MUHASEBELEŞTİRİLMESİ

Madde hükmüne göre; borçlu, alacaklının alacağından vazgeçmesi üzerine, defter kayıtlarında açacağı bir karşılık hesabında, bu alacağı (borcunu) takip eder. Alacağın vazgeçildiği hesap dönemin-den itibaren üç yıl içinde, doğacak zararlar karşılık hesabındaki alacak miktarıyla itfa edilir. Üçüncü yılın sonuna kadar itfa işlemi tamamlanamaz ise, bakiye kısım kâra intikal ettirilerek vergilendirilmesi sağlanır. Alacaklı açısından ise vazgeçilen alacak, değersiz alacak niteliğindedir ve zarara intikal ettirilerek itfa edilir.

Örnek Olay- B şirketinin, C şirketine 2005 yılı vadeli 8000,00-TL tutarında senetli borcu vardır. B şirketi borcunu vadesinde ödemediştir. C şirketi alacağı için bir işlem yapmamıştır. 2006 yılında B şirketi konkordato yoluyla borçlularının alacaklıların alacağın %50'sinden vazgeçmeleri halinde kalan kısmı ödeyebileceğini ifade ediyor. Bunun sonucunda C şirketi de dahil olmak üzere firmalar B şirketi ile anlaşılıyorlar. B şirketinin 2007 yılı zararı 2000,00-TL, 2008 yılı Zararı 1000,00,TL ve 2009 yılı Karı 5000,00-TL'dir. Bu durumda B ve C şirketinin yapacağı kayıtlar aşağıdaki gibi olacaktır.

- C Şirketinin yapacağı kayıtlar;**- Alacağın %50' si değersiz hale geliyor**

...	...	...
689. Diğer Olağandışı Gider ve Zarar	4000,00	
121 Alacak Senetleri		4000,00
...	...	...
31/12/2006		
690. Dönem Karı veya Zararı	4000,00	
689. Diğer Olağandışı Gider ve Zarar		4000,00

- B şirketinin yapacağı kayıtlar;

- Vazgeçilen alacağa özel fonda karşılık ayrılması

.../.../2006		
321. Borç Senetleri	4000,00	
549. Özel Fonlar	4000,00	

- 2007 yılında özel fonun zararlar itfası;

31/12/2007		
549. Özel Fonlar	2000,00	
690. Dönem Karı veya Zararı		2000,00

-2008 yılında özel fonun zararlar itfası

31/12/2008		
549. Özel Fonlar	1000,00	
690. Dönem Karı veya Zararı		1000,00

- 2009 yılında itfa edilemeyen 1000,00-TL'nin gelir yazılması

31/12/2009		
549. Özel Fonlar	1000,00	
679. Diğer olağandışı Gelir ve Karlar		1000,00
679. Diğer olağandışı Gelir ve Karlar	1000,00	
690. Dönem Karı veya Zararı		1000,00

8- SONUÇ

Makalemizde Vergi Usul Kanunu'nun 322. maddesinde düzenlenen değersiz alacaklar, 323. maddesinde düzenlenen şüpheli alacaklar ile 324. maddesinde düzenlenen vazgeçilen alacakların tanımları yapılarak, alacakların bu nitelikleri kazanabilmesi için gerekli şartlar ile özellikli konular açıklanmıştır.

Kanunda bu düzenlemelerin yapılmasındaki maksat, işletmelerin ana faaliyet konusunu teşkil eden mal ve hizmet satışının vadeli yapılması sonucunda tahakkuk esasının benimsendiği ticari ve ziraî kazançta vadesinde tahsil edilemeyen ve gerekli şartları sağlayan alacakların vergi matrahının dışında bırakılması suretiyle haksız bir vergilemenin önüne geçmektir. Ancak kanun işletmelere bu şekilde bir kolaylık sağlamış olsa da esas olan alacakların vadesinde tahsil edilebilmesidir. Alacağın şüpheli veya değersiz alacak niteliği kazanması mükellef açısından fazladan takip masrafları yapılma-

sını gerektirmektedir. Bununla birlikte maliyetine katlanarak satışını yaptığı mal ve hizmet tutarını vadesinde tahsil edememesinin yanında bu alacağın ilerde bir kısmını belki de tamamını hiç tahsil edememektedir ki bu işletmeler için yapılmakta olan ticaret açısından olayın vergisel boyutunun da ötesinde çok daha büyük sıkıntılar doğurmaktadır. Bu nedenle işletmeler iyi bir alacak politikası belirlemeli, gerekirse işletme içinde bir alacak yönetimi birimi oluşturmalı ya da alacak yönetiminde alacağın tahsil edilememesi riskini üstlenen faktoring şirketleri kullanılmalıdır.

KAYNAKÇA

- Türk Vergi Kanunları, Vergi Denetmenleri Derneği Mayıs 2010
- 284 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği
- 334 Sıra No.lu Vergi Usul Kanunu Genel Tebliği
- 1 Sıra No.lu Muhasebe Sistemi Uygulama Genel Tebliği
- 6762 Sayılı Türk Ticaret Kanunu
- 6-2004 Sayılı İcra İflas Kanunu
- 2010 Beyanname Düzenleme Rehberi, Vergi Denetmenleri Derneği
- 2010 Beyanname Düzenleme Kılavuzu, Hesap Uzmanları Derneği
- ÖZTÜRK Bünyamin, Vergi ve Muhasebe Uygulamaları Açısından Dönem Sonu Envanter ve Değerleme İşlemleri Kasım 2006
- YILMAZ Kazım, VUK, GVK, KVK VE KDVK Açısından Değerleme Kasım 2000
- ALTUNCU Hasan – KÜTÜK Zafer, Vergisel İşlemlerin Muhasebeleştirilmesi Aralık 2009
- AKDOĞAN Nalân –SEVİLENGÜL Orhan Tek Düzen Muhasebe Sistemi Uygulaması
- SEVİLENGÜL Orhan, Çözümlü Genel Muhasebe Problemleri,

- İSMMMO, Muhasebe Denetimi
- Vergi Sorunları Dergisi Ekim 2008 Yıl 31 Sayı 241 IŞIK Ekrem, Kamu Kurum ve Kuruluşlarından Tahsil Edilemeyen Alacaklar İçin Şüpheli Alacak Karşılığı Ayrılması
- www.alomaliye.com
- www.vergidegundem.com